

тільки на полі бою, а крадіжку може вчиняти будь-яка осудна особа, яка досягла 14 років, і незалежно від того, ведуться активні бойові дії чи ні. Останнім елементом юридичних складів є суб'єктивна сторона, оскільки за її ознаками мародерство відрізняється від крадіжки за формою вини (всі вони вчиняються лише з умислом), мародерство не визначається подібною мотиваційною та цільовою сингулярністю, тобто не завжди характеризується корисливим мотивом і метою незаконного збагачення. Рушійні чинники при мародерстві можуть пов'язуватися, наприклад, із бажанням винуватої особи поповнити кількість власних трофеїв як свідчення власноруч убитих потерпілих або колекціонуванням певної атрибутики чи предметів жертви (елементів її форменого одягу, військових аксесуарів, годинників, значків, нагород). Мета при цьому може полягати у прагненні довести собі чи третім особам, наприклад, свою очну присутність на полі бою, в поповненні існуючої колекції відповідного типу предметів, що нівелює корисливий характер і пов'язану із цим спрямованість протиправних дій. Оскільки наявність військових дій для кваліфікації кримінального правопорушення крадіжки має значення, як кваліфікуюча, тобто обтяжуюча обставина, якщо ж військовослужбовець на полі бою у пораненої чи вбитої особи забрав її особисті речі, то це мародерство. Щодо співучасті у вчиненні військового кримінального правопорушення, зокрема і мародерства, належать до кримінальних правопорушень із спеціальним суб'єктом, відповідно цивільні особи (невійськовослужбовці) не можуть бути ні виконавцями, ні співвиконавцями, проте можуть бути підбурювачами, пособниками чи організаторами. Тобто, якщо військовослужбовець і цивільна особа спільно виконують об'єктивну сторону мародерства, то військовослужбовець несе відповідальність за вчинення військового кримінального правопорушення як пособник, оскільки кваліфікуюча ознака «за попередньою змовою групою осіб» не застосовується.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 14.04.2022 р. No 2198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закону України від 23.04.2022 р. No 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.
3. Верховна Рада України прийняла Закон про мародерство : інформаційне управління. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/220175.html>.
4. Лизогуб, Я. Г. Мародерство: питання кваліфікації та диференціації на тлі деяких кримінальних правопорушень проти власності / Ярослав Григорович Лизогуб // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2022. № 3 (98). С. 152-159.

УДК 343.97

Іван Васильович КРИЦАК,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем досудового розслідування
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3530-4269>*

КРИМІНОТЕОЛОГІЯ: БАЗОВІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАУВАГИ

Критика матеріалістичної (у різних варіаціях й конотаціях діалектичної) методології в кримінологічній науці хоча й не знайшла ґрунтовної, системної та лакунозамінної критики, тим не менш можемо відмітити фактичний відхід від неї на користь альтернативним світоглядно-доктринальним концепціям. На нашу думку, такі позитивні аберації

перш за все репрезентовані працями Є. С. Жигарева (філософія й методологія екзистенціалізму в кримінології), О. М. Костенка (юснатуралізм у правознавстві, кримінології) й деяких інших дослідників. Водночас, як видається, навіть ці відгалуження, попри їх значущість, бо ж навіть фундаментальність, є обмеженими у своєму потенціалі, адже зупиняються перед головним – визнанням ідеї Бога. А без неї будь-яка наука про людину є сліпою, а іноді й небезпечною. В цьому аспекті синтез кримінології та теології уможливорює формування міждисциплінарної тканини – кримінотеології.

Зауважимо, що цінності матеріального, бездуховного піддаються критиці численну кількість разів. Однак вони продукують у науці, набувають своєї поширеності. Звідси, трансцендентний (метафізичний) аналіз та можливості концептуалізації кризь призму (ревізію) теологічного. Духовно-ціннісний вимір як превалюючий (профілюючий) метод науки, в тому числі і кримінології, може зайняти місце матеріалізму (позитивізму), якщо лібералізму не під силу впоратися з багатьма викликами присікання неправедного. Більше того, гріховність виводиться у ранг узаконення, унормування суспільних відносин, що є результатом їхнього краху, глибокої суспільно-духовної кризи, яка прискорює процеси апокаліптичних подій. Єдиним виходом з цієї безодні є відстоюваний нами шлях духовно-ціннісного на засадах істинних орієнтирів з урахуванням всього накопиченого. Формалізм у предметі духовного залишається таким, допоки не відбуваються явні чудеса у розвитку тих чи інших сфер людської діяльності, у тому числі і матеріального, яке не пояснюється, не піддається вимірам законів природи (мироточивість ікон, нетлінність і благоухання мощей, інші феноменальні явища не підвладні людині, тобто те, що називається чудом).

З допомогою духовного можна виявити неможливе, адже задіюються глибокі смисли чуттєвого на засадах молитовних станів і практик благочестя, боротьби зі злом та гріхом. За таких умов можна здійснити справжній прорив у кримінології щодо вивчення (чіткого розуміння) природи особистості злочинця, віктимології, детермінантів злочинності, багатьох інших важливих тем і проблем, які потребують свого подальшого дослідження. Можливо, саме духовне знання є істинним (справжнім) джерелом сутностей конкретного злочину (психологічних, генотипних, філософських міркувань у сфері свідомості, яка, наче море, необ'ємна і її божественне начало зможе дати відповіді на безліч нерозкритих (недосліджених, невідомих) для науки питань.

Тоді що є спонукальною (рушійною) силою (причиною) злочинної поведінки людини, її механізму, а також формування установок на скоєння (вчинення) злочинів? З метою успішного їхнього попередження виникає необхідність заглиблення у значну кількість наукометричного, викристалізації категорій та стереотипів мислення, що використовуються у духовному щодо виявлення глибинного, а саме – еволюції розвитку світу від Адама і до сьогодні (на засадах Священного Писання та Священного Передання). Сказане надасть чітку впевненість, що постійний рух Всесвіту, його часово-просторові межі, перехід кількісних змін у якісні і навпаки, протиріччя вчених у причинності створення Світу (звідси і розвиток соціальних зв'язків), спростовує випадковості форм буття і призводить до усвідомлення справжніх сутнісних (змістовних) характеристик навколишньої дійсності, де ніщо у цьому світі просто так не виникає і не зникає, а перетворюється з одного стану в інший.

Якщо навіть волос з голови людини не падає надаремно, без волі божої (Мф. 10:29), не в буквальному, а переносному значенні; якщо організм її складається з мільярдів кліток, які не досліджені досі, тоді можна собі уявити наскільки все послідовне у божественному задумі, потребує лише засвідчення з нашої сторони великої сили і премудрості Божої, а також здійснення подальших досліджень і відкриттів, коли розвитку об'єктів матеріального передуює насамперед духовне як ідея, а вже згодом – творчість, як матеріальний вияв. Тобто духовне початково є первинним відносно матеріального. Звідси сут-

ність та наповнення (збагачення) навколишньої дійсності, що залежить від багатьох характеристик. Маючи глибокі знання, але пишучи, працюючи без Духу, все навкруг є мертвим. Віра, її справжність животворить, надає сенсу і глибинного значення багатьом матеріям. Молитва із «ада преісподного вирве» мертвих воскрешає, бісів виганяє (Мф. 10:29). Їй не підвладні час і простір, коли людина виходить на високі рівні праведності. Таким чином, від просторового до конкретного (одиночного) і навпаки можна охопити еволюційний шлях розвитку суспільства та запропонувати вимолити його благочестиві стани.

Кримінологія набуває нових форм і видозмін (значення) у напрямку викристалізації кримінологічного знання, зосереджуючи увагу на духовно-сутнісному значенні багатьох явищ і процесів, соціальних зв'язків органічної єдності навколишнього світу. Духовний напрям розвитку якісно відрізняється від релігійності, яка є лише зовнішньою обгорткою, однак, при всьому цьому, завдяки вченню як основоположній ідеї релігії, визначається внутрішнє і зовнішнє буття людини, світу, відносин. Це дивним чином відбивається на культурі та мові, поведінці, зовнішньому обрисі, що становить справжню духовність (одухотвореність) або лише зовнішнє прикриття. Є багато того, що легко відчувається, передається атмосфера духу святості, намоленості, завдяки якій нівелюються слова, і людина може обрати той чи інший орієнтир життя, поведінки.

Лише органічна єдність матеріального і духовного складають між собою справжню систему (симбіоз) не просто хаотичного знання (буття) всього суцього, але на цій основі набуває справжньої дії – закон переходу кількісних змін до якісних, не суперечачи при цьому об'єктивній дійсності, духовному буттю всюдисуцього, гармонії розвитку суспільних відносин. Завдяки закону єдності і боротьби протилежностей є можливість викристалізації істини, коли серед багатьох правд обирається найближча до істини. Причинно-наслідкові зв'язки у контексті зла, війни і миру вимагають пошуку гуманних, благочестивих (ліній) шляхів розвитку суспільства там, де це можливо. За допомогою цих конструктивних виявлень сутностей зла у спрямованості добра, їхніх закономірностей духовного, можна обґрунтувати злочинність як явище, феномен і систему, які уособлюють діалектику прогресу на засадах різного роду форм звичаїв і традицій, цінностей і культури святості.

Кримінологія не може обірвати зв'язки з усім накопиченим. Водночас відсікання штучного, що асоціюється з матеріалізмом (позитивізмом) та заперечує буття вічного, є необхідним, адже суттєво підриває теорію і закони мисленневих процесів на засадах духовного сприйняття світу та здійснення винаходів у науці, техніці, освіті, культурі. Дух животворить, а матерія є мертвою, якщо вона не одухотворена. Тлумачення в цьому ключі докорінно змінює парадигму сутностей їхніми невідповідностями, що загрожує стану справ, дорученого вивести його в категорію процвітання.

Розуміння кримінології у атеїстичній, філософській, позитивістській парадигмі і дилемі робить її мертвою наукою. Так, вона повинна мати надійну філософську основу, однак лише завдяки духовному методологія у етно-національному та духовно-культурному і ціннісному дасть багато суттєвих зрушень.

Аналіз багатьох наукових шкіл і відповідна опора на них буде мертвою, допоки не закладемо духовно-ціннісне раціональне в основу досліджень. І тоді, можливо, окреслений шлях пізнання з урахуванням багатьох філософських та наукових напрямів продовжуватиме прогресивний розвиток міждисциплінарного шляху кримінології. А це, своєю чергою, дасть відповіді на багато запитань, оживить кримінологічну науку, одухотворить її; задасть ритм нового дихання, особливо щодо вивчення особистості злочинця (його психологічного портрету), щоб глибше зрозуміти (усвідомити), причини виведення у ранг «суспільно-шкідливого» чи «суспільно-небезпечного». Постмодерна філософія не здатна в повній мірі розкрити справжню сутність людини, особистості. Мож-

ливо, завдяки метафізичному, вдасться здійснити відповідний прорив. Вибір правильного шляху і методик є запорукою успіху, процвітання і результативності. Сила – в єдності навколо істини, основним каталізатором якої є духовне знання і шлях наближення до нього, до переосмислення на засадах божественного у нерозривному зв'язку з внутрішнім, духовним, душевним та тілесним.

УДК 343.97

Олександр Георгійович КУЛИК,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач науково-дослідної лабораторії

кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності

Державного науково-дослідного інституту МВС України (м. Київ);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5172-8996>;

Ірина Вячеславівна НАУМОВА,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії

кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності

Державного науково-дослідного інституту МВС України (м. Київ);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6643-0375>

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Головним фактором впливу на криміногенну ситуацію в Україні стало масштабне збройне вторгнення російської федерації, яке розпочалося 24 лютого 2022 року. Цей воєнно-політичний фактор обумовив виникнення ряду похідних від нього факторів більш низького рівня, що в сукупності вкрай негативно позначилися на всіх сферах життєдіяльності суспільства. До таких факторів, зокрема, належать: загибель та поранення значної кількості військовослужбовців України та цивільних осіб; втрата контролю за рядом територій в результаті окупації їх ворогом; величезні матеріальні збитки; значне падіння економіки; перехід усіх державних органів країни на функціонування в умовах воєнного стану; дуже значне зростання внутрішньої та зовнішньої міграції.

Зазначені фактори призвели до формування нових тенденцій у кримінальній ситуації у 2022 р. Після 6 років постійного скорочення у 2022 р. чисельність облікованих кримінальних правопорушень збільшилася. Зростання кримінальних правопорушень зафіксоване в регіонах, території яких протягом року були частково окуповані і на яких відбувалися активні бойові дії. Найвищий коефіцієнт кримінальних правопорушень у розрахунку на 100 тис. населення регіону спостерігався у м. Києві, Київській, Херсонській, Харківській, Чернігівській, Миколаївській, Донецькій, Запорізькій, Кіровоградській, Полтавській областях. Найнижчим цей показник залишається в Івано-Франківській, Хмельницькій, Тернопільській, Львівській та Вінницькій областях.

Таке зростання відбулося внаслідок значного збільшення чисельності всіх видів злочинів, пов'язаних з військовим вторгненням на територію держави, перш за все посягань проти національної безпеки та проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Так, число фактів посягання на територіальну цілісність і недоторканість України (ст. 110) збільшилося з 149 у 2021 р. до 10 487 (зростання у 70,4 раза) [1]; державної зради (ст. 111) – з 208 до 1957 (у 9,4 раза); фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110²) – з 46 до 246 (у 5,3 раза); дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення дер-